

<https://doi.org/10.19195/0137-1150.175.15>

Data przesłania artykułu: 19.01.2020

Data akceptacji artykułu: 19.10.2021

OKSANA TURKEVYCH

Lwivskyj nacionalnyj uniwersytet imeni Iwana Franki, Ukraïna

(Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine)

Основні принципи викладання граматики української мови як успадкованої: від теорії до практики

Basic principles of teaching the grammar of Ukrainian as a heritage language: From theory to practice

Abstract

The article describes the principles of different stages of teaching the grammar of Ukrainian as a heritage language (selection of grammatical material, presentation, mastering, training, use — correcting errors and assessment). The main method used is the descriptive method, which demonstrates certain aspects of the world experience that can be useful for the Ukrainian language education, while the method of component analysis has been used to identify the semantics of the studied terms, as well as elements of the observation method (based on teaching experience). Grammatical competence is defined as the ability to produce speech by choosing the right grammatical forms, understanding grammatical categories and meanings. The meaning of the terms grammatical minimum (set of grammatical meanings, functions and forms required for learning), explicit (explanation by means of rules) and implicit (unconscious learning), deductive (from rule to examples), inductive (from examples to rules) methods for mastering grammar have been specified. Examples of tasks that can be used in the learning process have been offered.

Keywords: grammar, Ukrainian as a heritage language, Ukrainian language education, task, grammatical competence

Основные принципы преподавания грамматики украинского языка как унаследованного: от теории к практике

Аннотация

В статье описаны принципы различных стадий преподавания грамматики украинского языка как унаследованного (отбор грамматического материала – презентация – усвоение – тренировка – использование – исправления ошибок и оценки). В качестве основных методов были использован описательный метод, с помощью которого продемонстрированы отдельные аспекты из мирового опыта, которые могут быть полезны для украинской лингводидактики, метод; компонентного анализа для выявления семантики исследуемых терминов, а также элементы метода наблюдения (основанные на собственном опыте преподавания). Грамматическую компетентность определено как способность производить речь, выбирая правильные грамматические формы, понимая грамматические категории и значения. Конкретизированы значения терминов „грамматический минимум” (совокупность грамматических значений, функций и форм, обязательных для усвоения), „эксплицитный метод” (объяснение с помощью правил) и „имплицитный метод” (неосознанное усвоение), „дедуктивный принцип освоения грамматики” (от правила к практике), „индуктивный (от примеров к правилам) принципы освоения грамматики”. Предложены конкретные советы, в частности примеры задач, которые можно использовать в учебном процессе.

Ключевые слова: грамматика, украинский язык как унаследованный, лингводидактика, задание, грамматическая компетентность

Грама­тичні вміння і навички дають змогу організувати мовні одиниці у структуровані, зрозумілі висловлювання, що у флективних мовах, зокрема слов'янських, має особливо важливе значення.

У навчанні української мови як успадкованої формування грама­тичної компетентності є важливим процесом, проте малодослідженим. У дидактичному аспекті кожен курс, навчальний посібник, підручник пропонує грама­тичний матеріал, по-різному відібраний, презентований та організований.

Викладання граматики української мови як успадкованої (УМУ) базується на основних принципах викладання граматики української мови як іноземної (УМІ), проте досі не створено педагогічної граматики УМІ, актуальним теж є дослідження принципів викладання за найновішими лінгводидактичними підходами.

Незважаючи на те, в українській лінгводидактиці різним аспектам методики навчання граматики української мови як іноземної присвячено увагу в розвідках Зоряни Мацюк (Мацюк, 2007), Софії Соколової (Соколова, 2011), Оксани Ляльки (Лялька, 2009), Оксани Тростинської, Олени Копилової (Копилова, Тростинська, 2018) та ін. У світовій лінгводидактиці на сучасних питаннях викладання/вивчення граматики іноземної мови у методичних роз-

відках концентрують увагу: Ева Ліпінська, Анна Серетни (Lipińska, Seretny, 2005), Оленка Білаш (Bilash, 2011), Род Елліс (Ellis, 1997).

Актуальність статті зумовлена потребою окреслити найважливіші принципи навчання граматики української мови як успадкованої, визначити найважливіші проблеми, які слід вирішити. Усе це може послужити практичним потребам створення навчально-методичних матеріалів.

Метою статті є описати принципи різних стадій викладання учням граматики української мови як успадкованої.

Коли мова йде про українську мову як успадковану, то маємо на увазі українську мову, яку вивчають у різних закладах за кордоном і якою розмовляють в окремих сферах поза межами України особи, які мають українське походження. Традиційно учні — носії української мови як успадкованої, мають усні навички володіння мовою, сформовані під впливом спілкування вдома або у громаді. Часто граматичні знання таких осіб фрагментарні.

Закономірно, що починаючи вивчати УМУ, учні формують граматичну компетентність, яка дає змогу користуватися усіма граматичними засобами мови. Вона визначає здатність продукувати мовлення, вибираючи правильні граматичні форми, розуміючи граматичні категорії і значення.

Увесь процес навчання граматики можна поділити на такі основні стадії: відбір граматичного матеріалу — подання — засвоєння (розуміння та запам'ятовування) — тренування — використання — виправлення помилок й оцінювання.

Ми вважаємо, що сучасне навчання одиниць граматичного рівня української мови як успадкованої повинне ґрунтуватися на діяльнісному підході, який передбачає врахування потреб учнів у вирішенні завдань зі справжнього життя в різних ситуаціях. У багатьох аспектах цей підхід дуже подібний до комунікативного, коли мову засвоюють як засіб комунікації, на основі опанування моделі природного спілкування.

Відбір граматичного матеріалу

Цей етап, на наш погляд, найбільш дискусійний і найменш опрацьований в українській лінгводидактиці, а особливо в навчанні української мови як успадкованої. Досі немає однозначної відповіді на питання: що (які граматичні одиниці) і в якій послідовності пропонувати.

У лінгводидактиці існує поняття граматичного мінімуму на позначення мінімальної сукупності граматичних значень, функцій та форм, обов'язкових для засвоєння, що забезпечує досягнення комунікативної мети. Зазвичай граматичний мінімум підбирають для кожного рівня володіння мовою.

Працею, в якій запропоновано поділ граматичного матеріалу за рівнями, можна уважати Стандартизовані вимоги до рівнів володіння українською мо-

вою як іноземною (Антонів, Бойко, Мазурик, Синчак, 2019). Детальний поділ граматичного матеріалу (A1–C2) запрограмує структуру і для процесу викладання, і для процесу сертифікованого оцінювання знань, умінь, навичок.

Як приклад, у таблиці № 1 наведемо інформацію про те, як запропоновано вивчати місцевий відмінок на початковому етапі (Антонів, Бойко, Мазурик, Синчак, 2019, с. 18–19).

Табл. № 1. Місцевий відмінок іменників (A1–A2)

Рівень	Які форми?
A1	<p>У, В, НА на позначення місця. Студент працює у новій бібліотеці. Гроші є у великій сумці.</p> <p>У, В на позначення моменту часу (коли?) в поєднанні зі словами — назвами місяців. Марія народилася у травні.</p>
A2	<p>У, В, НА на позначення місця знаходження особи чи предмета. Сумка лежить на столі. Друг працює у лікарні.</p> <p>У, В, НА позначення моменту часу (коли?) у поєднанні зі словами — назвами місяців та словом <i>рік</i>. Марія народилася у травні, в 2014-ому році.</p> <p>по на позначення місця, де відбувається рух. Кішка бігає по кімнаті.</p>

В основі вибору граматичного матеріалу — функціональний підхід, тобто укладачі орієнтуються на те, які функції має місцевий відмінок, наскільки вони важливі для комунікації на початковому етапі навчання. На жаль, досі не створено функціональної граматики української мови, яка містила би комплексну інформацію про функції усіх граматичних структур.

Наприклад, давальний відмінок функціонує на позначення особи або предмета, для яких відбувається дія (привіт мамі), належність (пам'ятник Лесі Українці), суб'єкта дії (мені треба, варто, можна, слід, потрібно).

Далі важливо визначити, на якому рівні, які функції будуть найважливішими для комунікації. Окрім того, врахувати інші особливості, важливі з дидактичною метою:

1) давальний також вживають з окремими прийменниками (наприклад, *наперекір, всупереч, завдяки*); 2) давальний переважно утворюємо від назв осіб; 3) форми давального відмінка такі ж, як у місцевому (тобто його доцільно вводити після місцевого); 4) за сучасними нормами української мови, коли вживаємо особу, то віддаємо перевагу формам -ові в іменниках чоловічого роду: братові (а не брату); 5) слід врахувати всі системні історичні чергування (наприклад, подруга–подрузі, вчителька–вчительці) і подати їх порційно під час вивчення основних форм, пояснивши, які літери на які міняємо.

Окремої уваги заслуговують усі винятки. Крім того, варто визначити, яка лексична тема буде найбільш придатною для тренування форм давального відмінка. Наш досвід дає змогу визначити, що це тема „Одяг і взуття”, а також „Подарунки” (A2–B1, можна спростити чи ускладнити): (кому?) пасує, підходить розмір, подобається, треба; купити, подарувати (кому?), шарф (кому?) належність.

Комплексний функціональний поділ граматичного матеріалу допоміг би також визначити принципи послідовності уведення різних граматичних форм (та їх значень) різних частин мови. Наприклад, досі дискусійною залишається така важлива тема, як черговість подання відмінків. Традиційно в українській лінгводидактиці „... визначено таку послідовність вивчення відмінків: називний, місцевий, знахідний, родовий, орудний, давальний, а кличний відмінок радять вивчати або після називного, або взагалі в кінці вивчення відмінкової парадигми” (Лялька, 2009, с. 192). Власні спостереження і обмін досвідом із вчителями української мови як успадкованої також вказують, що першим викладають місцевий відмінок, проте послідовність може бути й іншою. Оскільки ще немає програмних вимог і достатньої кількості навчальних матеріалів, то ця тема тільки починає розвиватися і в дидактичному, і в науковому аспектах.

Відповідно, коли ми пропонуємо граматику для учнів УМУ, то маємо подумати про повну парадигму, подавати її своєрідними концентрами, тобто кожного разу доповнювати новим матеріалом, мати на увазі, що кожна граматична одиниця — це єдність форми, значення і функції, а контекст найкраще це демонструє.

Етап подання

На наш погляд, найбільш доцільно подавати граматичні зразки в комунікативних ситуаціях. Крім цього, традиційно сформованими є два основні підходи. Експліцитний — оснований на використанні правил і пояненні за їх допомогою граматики. У його межах виділяють дедукцію та індукцію. Дедуктивний принцип передбачає вивчення граматики від правила до практики — це поширено у навчанні української мови як рідної, часто вчителі української як успадкованої теж його дотримуються.

Індуктивний, навпаки, коли відбувається перехід від прикладів до правил. Аналізуючи приклади, учні роблять висновки і створюють чи доповнюють правила.

Таблиця № 2 містить приклади кожного із проаналізованих принципів.

Табл. № 2. Принципи подання граматики

Дедуктивний принцип	Індуктивний принцип
<p>Ознайомлення із правилом — вправи на його основі — комунікативні вправи (на основі запам'ятованого)</p>	<p>Ознайомлення з контекстом (який містить відповідний граматичний матеріал) — усвідомлення системності і вироблення правил — вправи на основі відповідних комунікативних зразків</p>
<p>1. Прочитайте, як утворюємо окремі форми місцевого відмінка.</p> <p>Іменники, які закінчуються на літеру -к (чоловічий рід і переважно односкладові) або літери -ко (середній рід), мають закінчення -у: парк–у парку, літак–у літаку, ліжко – на ліжку.</p> <p>Але не завжди, наприклад, у словах чоловічого роду урок, крок, рік відбувається чергування: на уроці, у кроці, у році; у словах середнього роду також: око, молоко – в оці, в молоці. Нові запозичені в українську мову слова на зразок фейсбук мають паралельні закінчення: у фейсбуку, у фейсбуці.</p> <p>2. Поставте іменники у формі місцевого відмінка.</p> <p>Де ви гуляли? У (парк) _____.</p> <p>А де ви купили яблука? На (базар) _____.</p> <p>Де ви почули цю інформацію? У (школа) _____ на (урок) _____.</p> <p>Які вітаміни є в (молоко) _____ ?</p>	<p>1. Прочитайте речення. Підкресліть усі слова у місцевому відмінку.</p> <p>Де ви гуляли? У парку. А де ви купили яблука? На базарі. Де ви? У банку. Де купити квиток? У кіоску. Де вчителька? У класі. Де ти? В автобусі.</p> <p>2. Поставте усі виписані слова в називному відмінку і погрупуйте їх за зразком.</p> <p><u>Ймовірна відповідь</u>: парк, базар, банк, кіоск, клас, автобус.</p> <p><u>Основа іменників, яка закінчується на -к</u>: парк, банк, кіоск. <u>Основа іменників, яка закінчується на інший приголосний</u>: базар, клас, автобус.</p> <p>Висновок (роблять учні з вчителем): іменники чоловічого роду, які закінчуються на приголосний -к, у місцевому відмінку однини мають закінчення -у. Усі слова, які закінчуються на інший приголосний, мають закінчення -і.</p>

На наш погляд, навчаючи української мови як успадкованої, доцільно частіше використовувати індукцію. Крім того, правила, які пропонувати учням за дедуктивним принципом, мають бути чітко сформульованими, містити зрозумілу лексику, описувати якість одне граматичне явище на прикладі вже відомих слів.

Імплицитний принцип не передбачає використання правил. Учні природно формують знання, часто не усвідомлюючи їх. На практиці це реалізується тоді, коли учні повторюють і запам'ятовують готові висловлювання, виконують спеціальні комунікативні завдання, слухають тексти і на їх основі роблять завдання тощо. Коли використовують цей метод, то, по-перше, дуже важливо застосовувати наочні матеріали та аудіо-, відеоматеріали, по-друге,

для вивчення граматики підібрати такі контексти, які максимально сприятимуть правильному й системному засвоєнню граматичних знань.

Крім проаналізованого матеріалу, можна виокремити й інші принципи, потрібні для етапу подання граматичного матеріалу.

Подаємо нову граматику тільки на відомих словах і максимально зрозумілому і практичному контексті.

Залежно від особливостей учнів, специфіки граматичного матеріалу вибираємо відповідний метод.

Залежно від обраного підходу пропонуємо спостереження, аналіз, порівняння.

Послідовно дотримуємось якогось одного способу презентації граматичного матеріалу, а не змішуємо їх.

Використовуємо спіральний спосіб (не лінійний, наприклад, вивчили тільки іменник, потім тільки прикметник). Спіральний уможливить повторити раніше засвоєні форми й опанувати більш складні конструкції на його основі.

Використовуємо максимально багато малюнків, фотографій, відео тощо, щоб візуально запам'ятати матеріал.

Постійно намагаємось подавати граматичні значення у відповідних комунікативних функціях, а цьому сприяє контекст чи ситуація спілкування.

Етап засвоєння

Між етапом подання (*giving-it*) і використання (*using-it*) О. Білаш (Bilash, 2011) пропонує стадію *getting it* — отримання (засвоєння). Вона особливо важлива в навчанні української мови як успадкованої. Щоб учні розуміли, що вивчають, і запам'ятали матеріал, потрібно реалізувати певні дії. Таблиця № 3 їх описує.

Табл. № 3. Як допомогти учням зрозуміти й запам'ятати граматику?

<i>Модельовати</i>	Продемонструйте вимову і позитивне ставлення, щоб допомогти учням згадати. Пам'ятайте, що учні повинні почути 3–5 разів, щоб запам'ятати!
<i>Створити контекст</i>	Використовуйте жести, візуальні опори та сюжетні історії, щоб створити контекст, в якому можна подати новий матеріал. Учні зможуть встановити зв'язки у своєму мозку з попередніми знаннями та досвідом.
<i>Помітити</i>	Якщо учні здатні самі помітити концепти або моделі, то вони збережуть їх у короткочасній чи довготривалій пам'яті.
<i>Переглядати, повторювати й оновлювати</i>	Переглядайте раніше вивчені матеріали, використовуйте вправи, які допомагають їх пригадуванню. Це сприятиме виявленню знань і закріпленню їх у пам'яті.

<i>Діліть інформацію, послідовно, подавайте її у відповідному темпі</i>	Подавайте інформацію, зважаючи на когнітивну теорію. Учні не можуть приймати занадто багато інформації одночасно і повинні отримувати її логічно і змістовно.
<i>Хай учні запитують і відповідають</i>	Якщо учні запитують і відповідають, то є залученими у класі, тобто навчаються. Що більше учнів залучено, то змістовнішою є опрацьована інформація, і її зможуть запам'ятати.

Такі поради стосуються безпосередньо дій вчителя на занятті, проте навчальні матеріали, створені з їх врахуванням, повноцінно сприятимуть досягненню ефективності навчання.

Етап тренування і використання

Коли учень засвоює якийсь граматичне явище, то „мовна практика повинна мати визначений порядок: механічні контрольовані вправи → контрольовані вправи для автоматизації → вправи, які стимулюють вживання мови у справжніх комунікативних ситуаціях” (Lipińska, Seretny, 2005, с. 121). Така послідовність дуже важлива, її дотримання є запорукою навчання. Наводимо приклади різних вправ, які можна використати на кожному етапі.

Табл. № 4. Зразки контрольованих вправ

Назва	Приклад	Коментар
Вправа для імітації	<i>Повторюйте.</i> Я вивчаю. Я вивчаю мову. Я вивчаю українську мову. Я розмовляю. Я розмовляю українською. Я розмовляю українською мовою.	Вправи можна запропонувати з метою запам'ятати 2 мовні явища, які часто „сплутують” учні.
Вправа для підстановки (вправа для заміни)	<i>Вставте слово <u>український</u> у правильній формі.</i> Моя сестра вивчає ... мову. Вона вже трохи розмовляє ... . Ти знаєш, скільки слів в .... мові? <i>Утворіть правильні форми теперішнього часу від слова <u>купувати</u>.</i> Я ..... зошит. Ти ..... зошит. Він ..... зошит. Вона ..... зошит..	Можна пропонувати утворювати одну словоформу або дві, деколи навіть три. Усе залежить від рівня знань учнів.

Назва	Приклад	Коментар
Вправа для трансформації (вправа для видозміни)	<i>Перепишіть текст у минулому часі.</i> Вранці я прокинувся о 8 00, поснідаю, вмиюся і одягнуся...	Такі вправи ефективні передусім для тренування різних категорій дієслова.

Хоча запропоновані вправи, на перший погляд, не відповідають навчанню за діяльнісним підходом, та все ж вони є необхідним кроком у навчанні граматики — своєрідним переходом, що сприяє закріпленню форми і семантики.

Різновидів таких тренувальних вправ може бути багато, їх усіх об'єднує одне: учень мусить запам'ятати форми, а відповідний контекст має цьому максимально сприяти.

Наступний різновид — контрольовані вправи для автоматизації, які по-іншому називають умовно комунікативними вправами, оскільки їх виконують переважно усно (рідше із залученням різних видів МД), проте за чіткими умовами. Табл. 5 містить зразки зазначених вправ, основані на дослідженнях А. Серетни і Е. Ліпінської (Lipińska, Seretny, 2005, с. 130–132).

Табл. № 5. Зразки умовно-комунікативних вправ

Тип вправи	Приклад	Коментар
Фатичні вправи	<i>Утворить речення за зразком.</i> Зразок. Подайте, будь ласка, серветку. Прошу? Подайте, будь ласка, серветку.	Важливо підібрати речення зі справжнього життя.
Вправи із запропонованим контекстом	<i>Обговоріть ситуації.</i> Олена іде на день народження. Що їй треба зробити? Їй треба:	Важливо запропонувати закріпити граматичну конструкцію, лексичний контекст має допомогти її запам'ятати.
Ситуативні	<i>Створи́ть діалог у парі.</i> Ситуація. Ви хочете купити квиток на поїзд, але майже не залишилося вільних місць.	Залежно від рівня можна запропонувати тренувати якусь одну граматичну форму чи кілька. Можна також запропонувати якусь візуальну опору (наприклад, справжній розклад руху, афішу, оголошення тощо).
Вправи „читай і перекажи”	<i>Прочитайте і перекажіть інформацію.</i> Кожен учень має частину інформації і переказує її іншим, які теж діляться своєю інформацією.	Можна запропонувати чіткі умови, наприклад, уживати дієслово у відповідному часі чи виді. Можна виконувати усно або письмово.

Різновидів таких вправ можна створювати багато, пам'ятаючи, що учень мусить потренувати яесь граматичне явище, мати чіткі вимоги і контроль з боку вчителя, а цікаві контексти максимально наближені до реального спілкування повинні заохочувати.

Описані вправи є перехідними до власне комунікативних завдань. Їх пропонують тоді, коли учні вже готові спілкуватися, їхній граматичний і лексичний запас достатньою мірою сформований. Наведемо приклад завдання, яке в комунікативній невимушеній формі сприяє закріпленню граматичної компетентності. Два учні повинні домовитися про зустріч, а третій їх підслуховує. Згодом він переказує текст. Роль третього учня — переказати текст у непрямій мові, використовуючи складнопідрядні речення (наприклад, вони сказали, що зустрінуться о 20:00). Тобто спостерігаємо, що завдання „запрограмоване” для тренування складнопідрядних речень, але учні самі вільно розмовляють, тобто їм не пропонують якихось конструкцій чи зразків.

Виправлення помилок й оцінювання

У навчанні граматики особливе місце займає корекція помилок. А. Серетни і Ева Ліпінська пропонують „на етапі використання вправ для автоматизації виправляти всі помилки відразу після того, як її зробив учень. На стадії комунікації помилки виправляють після того, як учні закінчать виконувати завдання. Передусім звертати увагу на ті, які унеможливають чи утруднюють спілкування” (Lipińska, Seretny, 2005, s. 133). Такі поради закономірні, проте часто у справжньому навчальному процесі виправлення помилок є нелегкою справою.

Коли виправляють граматичні помилки, то важливо розрізнити два терміни – помилка (англ. *error*) і обмовка (англ. *mistake*). „Перша з них свідчить про прогалини у навчанні, тобто учень не знає правильного варіанта, друга — випадкові «ляпсуси» у мовленні” (Rod, 1997, с. 17).

Власне, коли маємо справу з обмовкою, тоді іноді важко визначити відповідну прогалину, бо учень зробив її несвідомо. З цього випливає, що вчитель мусить прийняти рішення: чи виправляти таку помилку, чи ні. Важливо продіагностувати, зокрема слідкувати, чи помилку учень робить часто, і тоді можна попросити його виправити себе чи на іншому прикладі утворити правильні форми тощо.

І останньою стадією, необхідною для визначення ефективності усього процесу навчання, є оцінювання. Учитель планує оцінювання, поточне чи підсумкове, і сам визначає, в який найкраще спосіб це організувати.

О. Білаш обґрунтовує ефективність самооцінювання, коли „кожен учень оцінює свій прогрес і досягнення. Це може мати форму «Я можу» (*I can*)

statements), угоди (*learner contracts*), роздумів (*reflections*), портфоліо (*portfolio reviews*) і аудіозапису самого себе (*recording oneself*)” (Bilash, 2011).

Як помітно із проаналізованого матеріалу, кожна зі стадій: відбір граматичного матеріалу — подання — засвоєння — тренування — використання — виправлення помилок й оцінювання має свої особливості. Розглянутий матеріал лише узагальнено їх демонструє, а запропоновані приклади можуть допомогти зрозуміти, як ефективно навчати граматичного матеріалу на практиці. У перспективі важливо функціонально описати граматичну систему української мови, розподілити граматичний матеріал у відповідних програмах, що сприятиме його уніфікованому оцінюванню й удосконаленню навчального процесу.

Література

- Антонів, О., Бойко, Г., Мазурик, Д., Синчак, О. (2019). *Стандартизовані вимоги. Рівні володіння українською мовою як іноземною (A1–C2). Зразки сертифікаційних завдань*. [Antoniv, O., Boyko, G., Mazurik, D., Sinchak, O. (2019). *Standartizovani vimogi. Rivni volodinnya ukrains'koyu movoyu yak inozemnoyu (A1–C2). Zrazki sertifikatsiynikh zavdan'*]. Vzyato z: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-materiali-ukrainskim-shkolam-za-kordonom> (dostup: 28.12.2020).
- Лялька, О. (2009). *Труднощі вивчення відмінкових форм у системі функціональної граматики української мови*. [Lyal'ka, O. (2009). *Trudnoshchi vivchennya vidminkovikh form u sistemifunktsional'noi gramatiki ukrains'koi movi*]. Vzyato z: http://old.philology.lnu.edu.ua/teoria_praktyka_ukr_mova/vyp_04_2009/26_ljaljka.pdf (dostup: 5.01.2021).
- Мацюк, З. (2007). Лінгвістичні основи викладання граматики української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, 2, с. 31–39 [Matsyuk, Z. (2007). *Lingvistichni osnovi vikladannya gramatiki ukrains'koi movi yak inozemnoi. Teoriya i praktika vikladannya ukrains'koi movi yak inozemnoi*, 2, s. 31–39].
- Соколова, С. (2011). *Методика формування граматичної компетенції з української мови як іноземної : навчально-методичний посібник*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова [Sokolova, S. (2011). *Metodika formuvannya gramatichnoi kompetentsii ukrains'koi movi yak inozemnoi : navchal'no-metodichniy posibnik*. Київ: Vid-vo NPU Imenim. P. Dragomanova].
- Тростинська, О., Копилова, О. (2018). Граматичний аспект у навчанні української мови як іноземної. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*, № 32, с. 101–111 [Trostins'ka, O., Kopilova, O. (2018). *Gramatichniy aspekt u navchanni ukrains'koi movi yak inozemnoi. Vikladannya mov u vishchikh navchal'nikh zakladakh osviti na suchasnomu etapi. Mizhpredmetni zv'yazki*, 32, s. 101–111].
- Bilash, O. (2011). *Improving Second Language Education (Assessment in the SL/FL Classroom)*. Pobrane z: <https://sites.educ.ualberta.ca/staff/olenka.bilash/Best%20of%20Bilash/SL%20assessment.html> (dostep: 21.12.2020).
- Lipińska, E., Seretny, A. (2005). *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*. Kraków: UNIVERSITAS.
- Rod, E. (1997). *Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.